

Tudományos szelfi: szerzői profilok az interneten

HAJNAL WARD Judit – William BEJARANO – DUDÁS Anikó

Bevezető*

Napjaink könyvtárosai élen járnak a technológiai újdonságok adoptálásában és bevezetésében. Elmultak már azok az idők, amikor humorosan-lekezelően könyvtár-raktár (polcológia) szakként emlegették a végzettséget. A XXI. században a könyvtárosok könyvtár-informatika szakos diplomát szereznek, és a technológiai tudás csak növelte a szakma presztízsét. Könyvtáros végzettségűek töltenek be pozíciókat nagy amerikai könyvkiadónál és terjesztőknél, folyóirat aggregátoroknál és egyéb tudományos kommunikációs cégeknél. A felsőoktatási könyvtárosok szerepkörét a technológia fejlődése és az újonnan létrehozott alkalmazások gyökeresen átalakították. Könyvtárosok látnak el rendszeradmi-

nisztrátori, elektronikus adatbázis- és intézményi repozitórium-fenntartási feladatokat, digitális írástudást oktatnak, információs szakember és digitális tartalomkezelői munkakörökben is foglalkoztatják őket (Cox és Corral, 2013). Szakmánk képviselői élen járnak a közösségi média számukra hasznosítható alkalmazásainak terjesztésében, illetve annak tudatosításában, hogy ami az internetre egyszer felkerül, az később is megtalálható marad. Amellett, hogy tudósok és egyetemi oktatók önálló kutatásait segítik a szakirodalmi források biztosításával, kutatástámogatást is nyújtanak. Ez különösen megnöveli megbecsülésüket a tudósok előtt, akik a tudományos kommunikáció útvesztőjében gyakran fordulnak útmutatásért az előrehaladá-

* A cikk a Magyar Könyvtárosok Egyesülete 46. vándorgyűlésén, Sopronban, 2014. július 18-án Dudás Anikó által tartott előadás átdolgozott, bővített, cikké szerkesztett változata.

sukat érintő ügyes-bajos dolgaikkal könyvtáros kollégájukhoz. Nem véletlen az sem, hogy a tudományos munka monitorozásában és mérésében könyvtárosok figyelnek fel és mutatnak be olyan jelenségeket, amelyek alakulását minden szerzőnek érdemes szemmel tartania.

Az elmúlt évek egyik meglepetése a szerzői profilok népszerűsége. Hírneves tudósok, akik általában nemet mondanak a közösségi médiára, önként és lelkesen hozzák létre és tartják karban szerzői arcképvázlataikat a világhálón. A tudósprofil nemcsak pillanatfelvétel egy kutató munkájáról, hanem növeli új eredményeinek felfedezhetőségét, elérhetőségét, hosszabb távon idézettségét. A tudós egyéniség mellett a személy intézménye is előtérbe kerül, a kapcsolati mutatók alapján pedig a nagyszámú profilt megjelenítő tanszék vagy egyetem pozitívabb színben tűnik fel. Az egyes cikkek bibliográfiai adatain kívül gyakran a teljes szöveg is letölthető. Az új keletű kutatói profilok új keletű indikátorai jól kiegészítik a hagyományos bibliometriai mutatókat, és teljesebb képet adnak a bejáródott tudományértékelési eljárásokon kívül is kimutatható hatásról az adott szakterületen (Fenner 2014).

A tudományos közösségi rendszerek és szerzői profilok rohamos terjedésére egyre többen figyelnek fel. A *Nature* tudományos folyóirat 2014 májusban több tízezer szerzőnek kiküldött kérdőívére 95 országból mintegy 3500 tudós válaszolt a tudomány minden területéről (a módszerek, a kérdőív, a nyers és összesített adatok megtalálhatók a NPG 2014 Social networks survey dokumentációban). A szenzációgerjesztésen túllépve a felmérés arra kereste a választ, hogyan használják a kutatók ezeket a rendszereket. Az eredmények szerint ismertség szempontjából a *Google Scholar* vezet, a válaszolók több mint 70%-a tud róla. A szerzői profilrendszerek közül a legismertebb a *ResearchGate* (ismertebb, mint a Twitter), ide a megkérdezettek közel 29%-a az elmúlt évben regisztrált. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a felhasználók elégedettek lennének a választékkal és a szolgáltatásokkal. Többségük egyszerűen csak fenntartja a különböző profilokat, és nem használja a rendszerek

által kínált egyéb lehetőségeket (Van Norden 2014).

Tudósprofilok a múltban

Kezdetben volt az *ISI Highly Cited* (jelentése: legtöbbet idézett), mint egyedüli kutatói profil, amely, jellegéből eredően, csak a kiemelkedően eredményes, kiváltságos kutatóknak jutott osztályrészül. A jelenleg a Thomson Reuters tulajdonában lévő *Highly Cited Researchers* eredetileg az *Eugene Garfield* által alapított Institute for Scientific Information (ISI) adatbázisa – a cég egyébként jobban ismert egyéb adatbázisairól (*Science Citation Index*, *Social Science Citation Index*, *Web of Knowledge*, *Journal Citation Report*¹). Az ISI Highly Cited rangos adatbázisába a vállalkozáson belül indexelt tudományos folyóiratok tízéves periódusában leggyakrabban idézett szerzők kerülnek be. Az idézettség egy-egy adott évében a legfelső egy százalékba eső cikkek alapján huszonegy tudományterületre vonatkozóan számítják ki, hogy az adott területen publikáló szerzők arányának megfelelően ki kerülhet be a legtöbbet idézettek névsorába (isihighlycited.com).

Az internet az intézményi honlapokon közzétett szakmai életrajzok elterjedését is magával hozta. A házilag készített webes curriculum vitae általános képet ad az illető pályájáról. A névjegyeknél szokásos információkon kívül (név, cím, telefonszám, e-mail) lényegre törően vázolja a tevékenységet, az érdeklődési kört, az aktuálisan kutatott témákat, az elnyert pályázatokat és az oktató kurzusait. Mindezt naprakész vagy olykor frissítésre váró publikációs lista egészíti ki, a közlemények jegyzéke viszont nem tartalmaz idézettségi adatokat. A hagyományos kutatói profil elsősorban a tudós nézőpontjából készül, és legfeljebb az intézményi kontextust veszi figyelembe. Rendszerint hiányzik róla minden olyan elem, amely külső megítélési szempontok szerint értékelné a tudós helyét egy tágabb értelemben vett tudományos rangsorban, mint amilyen az egyes cikkek idézettsége vagy a munkásság szakmai visszhangja és értéke az ágazatban elfogadott egyéb mutatók alapján.

Tudománymetria a könyvtárban

A publikációk már önmagukban is sokat elárulnak a kutatókról, az intézményekről, a tudományágazatokról és a tudomány működéséről (Dudás 2008). Ezek vizsgálatával foglalkozik a tudománymetria, amely matematikai és statisztikai módszerekkel értékeli a tudományos teljesítményt (Moed et al. 2004, Moed 2005, Vinkler 2010, Hajnal Ward et al 2011).

A tudománymetriai indikátorok különféle vetületekben, számszerűsítve jelzik az egyes kutatók, intézmények, ágazatok vagy akár egy egész ország tudományos tevékenységét. Nagy részük több mint ötven éve használatos, többek között ilyen például egy szerző összes publikációinak száma, az egyes cikkekre történt hivatkozás (összes vagy átlagos), vagy folyóiratok esetében az impaktfaktor, ami meghatározott időablakra nézve egy adott folyóirat cikkeinek átlagos idézettségét tükrözi. Az egyszerű mutatók mellett kifejezetten a kutató tudományos hatását méri néhány viszonylag újabb indikátor, például az egyéni teljesítményben a legidézettebb cikkek számának kifejezésére szolgáló h-index és variációi – közöttük a g-index –, valamint az Eigenfaktor, amely a weboldalak relevanciájának mérlegelésére kifejlesztett PageRank algoritmust használja fel a hivatkozások súlyozott figyelembevételére (Berhidi et al. 2009). Az idézettségi mutatók mellett egyre több szerző és folyóirat támaszkodik olyan kevésbé tudományos, de jól mérhető, az összhatás jelzése szempontjából figyelemre méltó adatokra is, mint a cikk metaadatait tartalmazó weboldal látogatottsága és a teljes szöveg letöltéseinek száma. A legújabb alternatív számítási módszerek figyelembe veszik a webkettős alkalmazásokat is. A bibliometriai indikátorokra szükség lehet állaspályázatoknál, előléptetésnél vagy akár a költségvetési döntésekben. A kutatók sokszor a folyóiratok mutatói alapján választják meg, hogy melyik szaklapban közöljék tanulmányaikat, és mit olvassanak.

A tudománymetria eddigi két sztenderd, előfizetéshez kötött forrása a *WoS* (*Web of Science*, a Thomson Reuters Scientific adatbázisai) és a

felzárkózó versenytárs, a *Scopus* (az Elsevier produktuma). Ezeket a szolgáltatásokat főként a természettudományok, illetve a globális társadalomtudományos ágazatok hasznosíthatják az idézettség vagy a kollégák kutatásainak követésére a tudományos versenypályán. Evaluatív elemzésük hatással van a könyvtárosokra, a kiadókra, az előfizetésekre és az állománygyarapításra, ezen túlmenően különleges ösztönző erővel hatnak a szerzőkre és intézményeikre is. A publikációk és a hivatkozási hálók alapján az egyéni teljesítményeken kívül tudományos profilok is körvonalazódnak. A vizuális megjelenítést tetszetős grafikonok szolgálják. A Web of Science népszerű grafikonjai a szerző életművének alakulását követik az évente közölt cikkek számával, az évenkénti idézettséggel és az ezekből számolt hatástényezőkkel. Az adatbázisban az összes cikkről tárolt adatok alapján citációs térkép készíthető egyetlen cikkről, amely azt mutatja, milyen további szerzők idézték a tanulmányt az adott periódusban. Az adatokból eredő további mutatók (a cikkek átlagos idézettsége, h-index stb.) a kutatói profil más-más részletét világítják meg.

A két említett piaci szereplő folyamatosan fejleszti szolgáltatásait, adataikat felhasználják a strukturális elemzéseket célzó korszerű, kifinomultabb tudományterképezésben és kutatásértékelésben is (Boyack et al. 2005, Soós és Kempis 2012, Soós 2012). A harmadik számításba jöhető, ingyenes idézettség-figyelő rendszer a *Google Scholar* még nincs tíz éves (2004-ben indult), mégis világszerte ismerik és kedvelik, jó kiegészítést nyújt a drágán előfizetett szolgáltatások hézagainak pótlására. Itt kell megjegyeznünk azonban, hogy egyik sem alkalmas teljes és összefoglaló reprezentálásra, mivel a teljesítményt illusztráló számokat minden adatbázis kizárólag a saját adatai alapján kalkulálja. A két előfizetési adatbázis esetében ez a tény alacsonyabb indikátorokat eredményez. Ezzel szemben a teljes webről adatokat gyűjtő, gyakran a duplumokat és a nem odaillő rekordokat is beszámító Google Scholar esetében a mutatók indokolatlanul magasabbak lesznek (Hajnal Ward et al. 2011).

A közösségi média hatása a tudósprofilok alakulására

A repozitóriumi mozgalom, a Google Scholar, valamint a webes közösségi alkalmazások újabb lehetőségeket villantanak fel a tudományos teljesítmény értékeléseinek módszereiben. A közösségi alkalmazások elterjedésével két egymással szoros kapcsolatban álló jelenség emelhető ki: az egyik az újonnan javasolható értékelési szempontok és mutatók bevonása a tudásmetriai változók körébe, mint például a friss publikációkra adott gyors reakciók elemzése, a közösségi helyekre érkező hivatkozások kontextustól függő beszámításának lehetősége (Sud és Thelwall 2014); a letöltések és az idézettség arányának összefüggései, amelyek valós használatra utaló információk (Gorraiz et al 2014); de izgalmas útkeresés folyik a professzionális indexelőknél nem lefedett bölcsészettudományi területeket érintő használati és hatásindikátorok alternatív vizsgálati módszereiről a hálózati környezetben hagyott metaadat-nyomok alapján (Hammerfelt 2014).

A másik jelenség a kutatói-szerzői profiloldalak rohamos terjedése, amelyeken keresztül a tudósok nagyobb jelenlétet nyernek a virtuális térben. A kutatók a bevált tudásmetriai számítások helyett – vagy mellett – napjainkban az alternatív, webkettős alkalmazásokban keresik tudományos munkájuk értékelhetőségi lehetőségeit. Ezek ugyanis, véleményük szerint, a hagyományos közlésformák megszorításai és tiltásai helyett inkább alkalmasak kutatásaik propagálására. Ezzel összhangban a tudományos közösségi fórumokon villámgyorsan terjednek az egyetemi oktatók és tudományos kutatók önmagukról készített profiljai.

Az alternatív számítási módszerek webalapú alkalmazásokra épülnek. Céljuk, hogy a kutatók bármilyen kutatási teljesítményt mérni tudjanak. A hagyományos folyóirat-közlések mellett az adathalmazok, szoftverek, blog-bejegyzések és egyéb közösségi alkalmazások forgalmán keresztül mérik különféle indikátorokkal a szerző tudományra gyakorolt hatását. A jelenleg legelterjedtebb két ilyen szolgáltatás az *altmetrics*

(altmetric.com) és az *ImpactStory* (impactstory.com). A már meggyökeresedett idézettségi adatok mellett ezek mutatói kitérnek többek között arra, hogy hányan nézték meg az oldalt, mennyien fűztek megjegyzést a cikkhez a kommentelő felületeken, blogokban, hányan idézték vagy említették wikipédián, Twitteren vagy Facebookon és mentették el a hivatkozást közösségi könyvjelzővel a Mendeley vagy CiteULike rendszerébe. Az új mutatók generálásával és követésével a közösségi médiának óriási szerepe lehet abban, hogy a kutatók tudományos tevékenysége több oldalról is megvilágítást nyerjen. Ezekkel az eszközökkel a tiszavirág-életű és korábban rejtett tudományos kommunikációs folyamatok is napvilágra kerülnek, a fogadtatást jelző mutatók pedig szélesebb körben és gyorsabban informálnak az új eredmények hatásáról, mintegy kiegészítve a hagyományos bibliometriai lehetőségeket (Priem al. 2012).

Mi sem mutatja jobban, hogy a tudományos világ is odafigyel az új fejleményekre, mint az, hogy 2013 januárja után az Amerikai Nemzeti Tudományos Alap (US National Science Foundation, NSF) a pályázók önéletrajzában nem publikációt, hanem tudományos „produktum”-ot kér, vagyis a tudós pályafutásának értékét nemcsak a folyóirat-közlemények, hanem a nem-hagyományos kutatási eredmények is meghatározzák (Piwowar 2013).

Tudományos szelfi: szerzői profilok napjainkban

„A tudományos közösségi alkalmazások szerkezete értékes adatforrásként szolgálhat [...], amennyiben az új tudományos közösségi oldalak legalább annyira forradalmasítják a kutatást, mint maga az Internet” (Thelwall és Kousha 2014:729).

A *tudományos szelfi* elnevezés a Magyar Könyvtárosok Egyesülete 46. Vándorgyűlésén tartott előadás előkészületei során alakult ki; *Hajnal Ward Judit* ötletét elfogadva a jelen cikk szerzői a kifejezést neologizmusként használják a tudományos közösségi fórumokon terjedő, az egyetemi oktatók és tudományos kutatók ön-

magukról készített profiljaira. A szelfi (selfie), mint szó a tavalyi évben az Oxford szótáraktól az „Év szava” elismerést nyerte. Köznapi értelemben a szelfi olyan fényképet jelent, amit valaki önmagáról készít és közösségi oldalakon oszt meg. Az interneten való önmegjelenítési hullámtól és a gyors ütemben elterjedő közösségi alkalmazásoktól a tudományos élet sem marad érintetlen. A tudósok hamar belátták, hogy ezek az eszközök léteznek, ha akarják, ha nem, ha használják őket, ha nem: már pusztán a létük is hatással van a tudományos kommunikációra. Akkor már – gondolhatják – szerencsésebb, ha átveszik az uralmat saját tudósprofiljuk fölött, és maguk alakítják a saját magukról megjeleníteni kívánt képet.

A kutatói-profil alkalmazások a közösségi média általános szabályai alapján tudományos területen működnek. A használóknak a regisztráció és a kutatói profil létrehozása után lehetőségük nyílik közleményeik megosztására és mások cikkeinek böngészésére, véleményezésére, s ugyanígy a saját cikkeikről is értékes megjegyzéseket gyűjthetnek a pályatársaktól. Gyors statisztikai adatokat kaphatnak cikkeik letöltéséről, megtekintéséről és idézettségéről. Megkereshetik a hasonló területen dolgozó tudóstársakat, legyenek azok bárhol is a világon, új kapcsolatokat építhetnek ki, új kutatópartnereket és szerzőtársakat találhatnak. A fórumszerű oldalon feltehetik tudományos kérdéseiket, és ötleteket kaphatnak tudományos és kutatási problémáik megoldására, s az állásajánlatokat közlő hirdetőtáblán is szemezgethetnek.

👁 Típusok

A legfontosabb tudósprofil-portálok között vannak *keresőmotor-alapú* alkalmazások (Google Scholar Citations és Microsoft Academic Search), *fájlmegosztó* közösségi rendszerek (BEPress Selected Works, academia.edu és ResearchGate), *személyilap-szerű* (ORCID, ResearcherID) és *hivatkozáskezelő* szoftverrel egybekötött változat (Mendeley), de a profilgyűjtemények kötődhetnek egy adott *tudományterület repozitóriumához* is (PubMed/MyNational Center for Biology Information és

Social Science Research Network).

A szerzői profil vagy kutatói portré összegzi a kutató munkáját és felsorolja az általa publikált közleményeket. Célja az egyén és az intézmény előtérbe állítása, megtalálhatóságának növelése. Az oldalak révén a cikkek bibliográfiai adatai, sőt gyakran a teljes szöveg is felfedezhető és elérhető. Másik céljuk a hagyományos bibliometriai mutatók kiegészítése, mivel itt jól megférnek egymás mellett a referált tudományos közlemények, könyvfejezetek, konferencia-előadások, egyetemi óravázlatok, kutatói tervek és adatok, vagyis bármi, ami a szerző művei közé sorolható. A népszerű Google Scholar Citations platformján készült szerzői profilban például a tudós intézményi háttere, szakmai érdeklődése, elérhetősége és főbb társszerzői mellett ott szerepelnek az idézettségi adatok, vagyis a keresőmotor által felismert összes cikkének száma, az ezekre történt hivatkozások, és a fentiek alapján számított egyéb adatok, akár grafikonon is.

👁 Kezelhetőség, jogosultság

Kezelhetőség és jogosultság szempontjából a közösségi alkalmazásokban létrehozható szerzői profilok két nagy csoportra oszthatóak. Az elsőbe azok sorolhatók, amelyek nagy adatbázisokban találhatók, és magának a szerzőnek nem sok, vagy éppen semmi beleszólása nincs abba, hogy mi kerül az adatbázisba, illetve a profilba. Ilyen például a Microsoft Academic Search, ahol egy szerző esetében párhuzamosan több különböző profilváltozat is létezhet, és a szerző feladata, hogy kérje ezek egybeolvasztását. A másik típus sokkal népszerűbb, ennek tartalmát a szerző alakítja egy adott platformon. Regisztrálás után a tudós kitölt egy adatlapot, ami alapján a szoftver létrehozza a profilt, sőt, a legtöbb esetben a keresőmotor listázza a szerző közleményeit is. Ilyen például az academia.edu vagy a ResearchGate. Az alkalmazások gyorsan változó természete miatt a vonatkozó angol nyelvű wikipedia szócikk gyakran kiváló forrásként szolgálhat a velük kapcsolatos legújabb hírekről.

A Microsoft és Google alkalmazások közös sajátossága, hogy keresőmotorra épülnek, amelyek lehetővé teszik a korábban digitalizált tartalmak

lekérdezését és böngészését. A Google Scholar 2012-ben kutatói-profil alkalmazást hozott létre a kutatási vagy felsőoktatási intézményekben dolgozók számára. A Google-fiókkal rendelkező felhasználó önmaga hozza létre szerzői oldalát, amelyben megadja kutatási érdeklődését és elérhetőségét. A Google Scholar ezután betölti a Google kereső által a szerző művének vélt közlemények bibliográfiai rekordjait. A legfontosabb tudományometriai mutatók, mint például az összes hivatkozások száma vagy a h-index, a teljes publikációs lista alapján kerül be a kalkulációba. Feltüntetik az egyes cikkek hivatkozási adatait is, s ha van internetes hozzáférési útvonala, akkor a cikkek teljes szövegének letöltési lehetősége is felkínálkozik. Ha a teljes szöveg nem érhető el szabadon, akkor az eredeti szolgáltatási felületre vezet a link, ha viszont a saját intézmény rendelkezik megfelelő jogosultsággal, az integrált linkfeloldó megnyitja az utat a tartalom hozzáférése előtt.

A Microsoft, nem sokkal lemaradva az előző szolgáltatás indulási időpontjától, előállt a közösségi kutatástámogatás saját változatával. A rendszer honlapjának tájékoztatása szerint az Academic Search olyan kísérleti jellegű vállalkozás, melynek során a Microsoft azt kíséri figyelemmel, hogy a tudósok, kutatók és diákok milyen módon találnak rá tudományos tartalmakra, kutatókra, intézményekre és tevékenységekre. Állításuk szerint a webhelyet törlik a világhálóról, amint a projekt kutatási céljait elérte (<http://academic.research.microsoft.com/About/Help.htm>).

A fenti két alkalmazás lehetővé tesz bizonyos fokú kiegészítést és helyesbítést a szerző részéről is, bár tapasztalataink mindaddig nem adnak okot arra, hogy túl sok reményt fűzzünk a fennmaradó problémák megoldásához. További közös tulajdonság ugyanis, hogy maga a szoftver is frissíti a listát. Így például ha egy obskurus kínai szerverre valaki jogtalanul feltölti szerzőnk cikkeit, azok új adatként jelenhetnek meg a jegyzéken. Ennek következményeiről még szó lesz. A ResearchGate-típusú profil és a Google közös eleme, hogy a szerző is hozzáadhat a listához. Tapasztalataink szerint a magyar nyelvű közle-

mények közül meglehetősen keveset találunk meg ezek az alkalmazások. Így a magyarországi könyvtártudományi folyóiratokban megjelent közlemények közül is teljesen esetleges, hogy mi kerül be szerzői beavatkozás nélkül. Áthidaló megoldás lehet egy másik alkalmazás, ahol a szerző teljesen egyedül, keresőmotor segítségével nélkül töltögeti fel cikkeinek bibliográfiai adatait, a cikkekhez mutató linkeket és a teljes szöveget, mint a BEPress oldala. De melyik tudósnak van erre ideje és energiája? Honnan tudná, hogy jelenleg melyik a legmegbízhatóbb szolgáltató, és melyik éli túl a kezdeti sikereket?

👁 Fájlmegosztó rendszerek

A két legnagyobb fájlmegosztó közösségi rendszer, az academia.edu és a ResearchGate (researchgate.net) 2008 óta áll rendelkezésre. Rohamos elterjedésüket virtuális kutatási közösségeteremtő erejükkel lehet magyarázni. Mindkettőt tudósok hozták létre tudósok számára. Küldetésük közös: a kutatás felgyorsítása szerte a világon, a kutatási eredmények minél gyorsabb és nyíltabb hozzáférése, valamint a hálózat adta információs környezet és az együttműködési lehetőségek kiaknázása.

A ResearchGate a Massachusetts állambeli Cambridge-ben székel, ugyanott, ahol az MIT és a Harvard Egyetem is található. A rendszernek mintegy négymillió tagja van, növekvő népszerűségét mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy az elmúlt évben egymillió új regisztráció történt. Egy tavalyi hír szerint 2013 júniusában ünnepelték a hárommillió tag elérését (ResearchGate Digital Team, 2013). A ResearchGate célja, hogy a tudomány nyílt és transzparens legyen. Ennek eléréséhez azt a szerepet vállalják, hogy kapcsolatot teremtsenek a kutatók között és megkönynyítsék számukra az eredmények megosztását, megtalálhatóságát, használatát és terjesztését. A ResearchGate fórumot kíván nyújtani a tudósok számára a véleménynyilvánításhoz és a kutatói hírnév megteremtéséhez egymás eredményeinek nyílt megvitatásával és értékelésével (researchgate.net/about). A ResearchGate példája azt is jól illusztrálja, hogy a tudományos közösségi rendszerek jövője üzleti szempontból

is figyelemreméltó. Egy friss közlemény szerint a ResearchGate rendszerébe tavaly 35 millió dollár befektetés érkezett, köztük egy meg nem nevezett értékű összeg magától Bill Gatestől is (Van Norden 2014).

A San Francisco-i székhelyű academia.edu írásunk időpontjában közel 12 millió bejegyzett felhasználóval rendelkezik. A honlap szerint naponta több mint harmincezer új felhasználó csatlakozik és nyolcezernél több közleményt töltenek le (academia.edu/hiring/traction). Az academia.edu hitvallása szerint a tudományos referálás hagyományosan zárt körben történő hagyományát megbontva azt kívánják elősegíteni, hogy egy tanulmány a megírás után azonnal olvasható legyen a világhálón, és a szakmai bírálatot nagyszámú közvetlen kolléga végezze a folyóiratok által kiválasztott néhány bíráló helyett. A háttérben az a nemes gondolat áll, hogy a tudományos felfedezések eredményeinek terjesztése és a gyorsabb kommunikáció előtti akadályok megszüntetése hosszú távon felgyorsítja a kutatást, ami hozzájárul fontos – például a gyógyítás, a csecsemőhalálozás vagy az energia-felhasználás kérdéseit érintő – társadalmi problémák megoldásához (academia.edu).

👁 Irodalom- és hivatkozáskezelők

Érdemes szót ejteni a Mendeley-típusú több-funkciós, hibrid alkalmazásról, amely egyesíti a tudományos közösségi platformok és a hivatkozásmenedzselő szoftverek (pl. EndNote, RefWorks, Zotero) előnyeit. A 2013 óta Elsevier tulajdonban lévő, hárommillió felhasználóval rendelkező Mendeley egyetlen alkalmazásba sűríti a kutatás folyamán végzett legfontosabb tevékenységeket. Az irodalomkeresés és -olvasás során összegyűjtött cikkek és hivatkozások a rendszeren belül olvashatók, kereshetők és osztályozhatók a hozzájuk tartozó jegyzetekkel és egyéb dokumentumokkal együtt, eszköztől (asztali számítógép, laptop, tablet vagy okostelefon) és internet-hozzáféréstől függetlenül. Mivel a Mendeley a cikkeket annotálható pdf formátumban tárolja, azonnali lehetőség nyílik a további jegyzetelésre is. Értelemszerűen egy-egy tanulmány írása közben az összegyűjtött irodalomból

könnyen előállítható a hivatkozások jegyzéke tetszés szerinti formátumban. Községi alkalmazás lévén itt is van lehetőség a tartalmak megosztására, csoportok létrehozására és tudományos együttműködésre.

👁 Adatbázisfüggő mutatók

A hagyományos indexelő szolgáltatások tudományometriai indikátorai mára széles körű alkalmazást nyertek. A közösségi webes kutatástámogató rendszerek hasonló módon generálnak saját mutatókat a rendelkezésükre álló bibliográfiai és egyéb, webes-technikai metaadatokból. Érdemes figyelemmel kísérni a megszokott számszerűsített adatokon kívül (a rendszerben meglévő közlemények száma stb.) azokat az összesítéseket is, amelyek közösségirendszer-specifikusak: a követők és az oldalt látogatók száma, a cikkek letöltésének száma, a rendszeren belül figyelt hivatkozások száma, h-index, Eigenfactor. A letöltések és a hivatkozások alapján alternatív pontrendszerek alakulnak ki, a ResearchGate és egyes repozitóriumok is saját pontrendszert használnak a hatás mérésére. A legtöbb ilyen alternatív mutatónak nemcsak az egyéni érvényesülés szempontjából lehet jelentősége, hanem egy-egy kutatócsoport, tanszék, kar vagy a teljes intézmény eddig rejtőzködő potenciálját is jelezheti, ha elegendő számú tudós van jelen az adott rendszerben.

👁 Kéretlen elemek

Megemlítenéd, hogy mint a közösségi alkalmazások általában, a szerzői profil-programok is némiképp a felhasználóra erőltetik az információt (pushing information), és e-levelektől kezdve minden egyéb módon próbálnak kapcsolatot tartani a tagokkal. Az egyik hasznosnak tartott funkció a belépéskor érkező jelzés: a rendszer olyan publikációnkra talált, ami eddig nem szerepelt a listánkon, és erősítsük meg, hogy valóban a miénk a cikk. Utána, mint lehetséges publikációt, további cikkeket is felsorol (ResearchGate). Szerencsésebb, ha be lehet állítani a rendszer által vezérelt automatikus kommunikáció módját és gyakoriságát, ám egyes alkalmazások hajlamosak túlzásba vinni a napi

szintű kéretlen értesítéseket és egyéb buzdításokat az együttműködésre.

Publikációk – idézők országos nyilvántartásban – a Magyar Tudományos Művek Tára (MTMT)

Miért van mindezen ragyogó lehetőségek mellett szükség olyan országos rendszerre, mint amilyen a Magyar Tudományos Művek Tára (MTMT, <https://www.mtmt.hu>)? A teljesség igénye nélkül említünk néhány érvet: az alternatívát jelentő Google Scholar sem mindentudó; a tudományos közösségi portálok adatait kiegészítő információként, tájékoztató jelleggel fel lehet ugyan használni, de rájuk hagyatkozni a töredezett lefedettség, a nem általánosan elterjedt használat, a közösségi tevékenység céljainak homályossága és a hitelesség biztonsága híján csak korlátozottan és kellő óvatossággal tanácsos. Nem ismert még, milyen „impaktra” következtethetünk az altmetriai adatokkal, ezek milyen minőséget képviselnek, és mennyire tekinthetők megbízhatóknak (Zahedi et al. 2014). Az altmetria sok izgalmas lehetőséget rejt magában, a felhasználás és értékelés új útjainak kutatása, metodológiája és stratégiája azonban még éppen hogy csak megkezdődött (Sud – Thelwall 2014). A két nagy rendszeres tudományometriai adatbázis (WoS, Scopus) nem elégíti ki minden manapság felmerülő igényt, nem teljesesek sem az intézményi, sem az egyéni szakirodalmi publikációk szempontjából, s nem fednek le kiegyensúlyozottan minden szakterületet, dokumentumtípust, nyelvet, földrajzi régiót. Többek között ezek a körülmények indokolják országos rendszer kialakítását (Hicks 2004, Moed 2005, Martin et al. 2010, Kollár – Kurutzné 2011, Scheuring 2012, Kollár 2012, Dudás 2013).

A 2009-ben megalapított, működését 2010-ben megkezdő MTMT közösen építhető, egységes rendszerben tartja nyilván a tudományos közleményeket és a rájuk kapott hivatkozásokat. Alkalmas a személyi és intézményi teljesítmények nemzetközi bemutatására, célja, hogy a magyarországi felsőoktatási és akadémiai kutatóhelyeken született és megjelentetett eredményekről

minél teljesebb, hiteles, többféle felhasználásra alkalmas nyilvántartás álljon rendelkezésre. A kezdeményezés – az előző bekezdésben már említett szempontokon kívül – már csak azért is fontos, mert a bölcsész- és társadalomtudományi szakterületek jelentős része nincsen elfogadhatóan lefedve a két említett professzionális indexelő adatbázisban. Az MTMT a kutatók személyi bibliográfiájára épül, a publikációs tételekhez külső adatbázisból importálhatók vagy kézi felvitellel rögzíthetők hivatkozó művek is.

Az MTMT sajátos keveréke a közösségi tudományos webhelyeknek és az intézményes összefogással, (s nem mellesleg) professzionális tudással épített adatbázisoknak: a szerző önszántából is regisztrálhat, saját kezűleg vihet fel adatokat, és pusztán szerzői jóváhagyással is publikussá teheti közlemény- és idézettségi jegyzékét, s ugyanígy gondoskodhat a frissítésekről is. A magyar tudományos művek bibliográfiájának kiemelkedő tulajdonsága azonban az intézményi nyilvántartás és adatgondozás lehetősége, átvállalva ezzel az egyetemi és kutatóhelyi bibliográfiák funkcióját is. Az intézményi jogosultságok és felelősségvállalás egyben garanciavállalás is az adatok hitelességéért: technikailag négyfokozatú jóváhagyási státusz jelzi a validálási/verifikációs folyamatot (szerzői, adminisztrátori jóváhagyás, érvényesítés, hitelesítés, Dudás 2014).

A w2-es szelfikkal párhuzamba állítva, az MTMT is biztosítja a személyes közreműködést, de kontrollálható importlehetőséget is biztosít a jelentősebb adatbázisokból és kapcsolatot a magyarországi pályázattal, értékelési rendszerekkel valamint a repozitóriumokkal. Kezeli az összekapcsoláshoz szükséges azonosítókat, s közvetve, külső forráshelyek felé linkelve teszi lehetővé a teljes szövegű korlátlan vagy korlátozott hozzáférést. Erőssége a valamennyi akadémiai és felsőoktatási ágazat előtti nyitottság (tudományos és művészeti), az intézményi háttér, az ellenőrizhetőség, az országos régió szinte teljes lefedése, a változatos dokumentumtípusok nyilvántartásának és rendszerezésének lehetősége. A tudós *self(én)* személyéről csupán

néhány tényszerű adatot tárol (név, szakterület, affiliáció, e-elérhetőség, opcionálisan egyéb egyéni adatok, linkek más rendszerek kutatói azonosítóihoz, személyi honlaphoz stb.). A személyt ezen a helyen elsősorban a publikációs tevékenységén és a közleményekre kapott hivatkozásokon keresztül ismerhetjük meg.

Egy országos oktatói – kutatói profilrendszer: az ODT adatbázisa

Hasonló, a kutatói cv-t személyes közreműködéssel írható, intézményi háttérrel támogatott, weben elérhető magyarországi forráshely az Országos Doktori Tanács (ODT, doktori.hu) adatbázisa, ahol akkreditációs céloknak megfelelő adatlapot kell rendszeresen frissítenie a kutatónak. A hangsúly itt az oktatói és utánpótlásnevelői megfelelést/megfelelőséget alátámasztó publikációs tevékenységre esik. A speciális szempontok alapján összeállított portré nyilvános, bárki megtekintheti, ugyanakkor az időszakosan megismétlődő minősítés alapja a Magyar Akkreditációs Bizottság (MAB) előtt. Az oktatóról itt két forrás alapján áll össze a kompetenciák vizsgálatához használható összkép: az egyik maga a MAB speciális követelményeit tükröző adatlap, a másik pedig az MTMT-ből vett publikációs jegyzék és a hivatkozásjegyzéken keresztül megnyilvánuló szakmai fogadtatás. A személyt jellemző adatok közül a doktori iskolai kívánalmak szerinti szempontok kerülnek előtérbe, többek között a következők:

- intézményi elköteleződés, több iskolához való kötődés esetén a munka megoszlása,
- végzettség, fokozatok,
- kutatási terület,
- témavezetett és végzett doktoranduszok,
- témakiírások,
- válogatott közlemények – az MTMT-ből származó adatokkal,
- tudományometriai adatok – az MTMT-ből származó adatok alapján. (doktori.hu).

Azonosítás, kutatói azonosítók

Az előző bekezdésekben is utaltunk már a kutatói profilokkal kapcsolatos egyik jelentős nehézségre: az azonosításra, illetve az azonos személyek (vagy más tulajdonnévvel jelölt entitások) kezelésének kérdéseire. A névalakok hasonlóságai és teljes megegyezése miatt a szerző neve ugyanazon személyre vonatkoztatva még következetes használat mellett sem mindig egyértelmű és megkülönböztethető a beépített automatizmusok előtt, különösen, ha gyakran használt elő- és utónévről van szó. A tulajdonnév-változatok (szerzői, intézményi és helynevek) egységesítésére nem minden profilkezelő rendszerben van lehetőség. Ha van ilyen lehetőség, az auktor nevének egy és ugyanazon formában történő használata nemcsak a pontos adatbevitel elengedhetetlen feltétele, hanem a szerző jól felfogott érdeke is. Mindezen törekvések mellett az egyedi azonosítók használata elkerülhetetlenné válik, de a szerzőkön is múlik a következetes feltüntetés minden kutatási „termék” esetében.

A globalizálódó tudomány világában befolyásos tudományos szervezetek közösen próbálnak megoldást találni arra, hogy a világhálón a kutató azonossága egyértelmű legyen. A korábbi próbálkozások egy-egy rendszer határain belül enyhítettek csak valamelyest a probléma súlyán, s nem terjedtek el szélesebb körben az indexelők és kiadók metaadat-kezelő rendszereiben. E próbálkozások között említhetjük a Thomson Reuters adatbázisok számára kialakított ResearcherID kutatói azonosítót, a Scopus saját azonosítóját vagy akár a w2.0 kutatástámogató rendszerek egyedi azonosítóját (ahány rendszer, annyiféle azonosító: Google Scholar ID, ResearchGate ID stb.). A világ kutatói közössége nagy reményeket fűz a 2012-ben életre kelt ORCID (Open Researcher and Contributor ID – nyílt kutatói és közreműködői azonosító) elnevezésű új kezdeményezéshez, amely metarendszer szintjén kész integrálni a világszerte elburjánzott azonosítóféléket (orcid.org).

Az ORCID adatbázisoktól és szolgáltatóktól független, alfanumerikus kóddal identifikálja a

szerzőt, tudományos elektronikus kommunikációs közegre szánták. Jellemben, funkciójában és célkitűzésében hasonlít az egyedi tartalmakat jelölő DOI (Digital Object Identifier – digitális objektumazonosító) kódhoz. Az ORCID egyénileg ingyenesen vehető igénybe, intézmények tagdíjjal csatlakozhatnak, a 2014. augusztus 1-jei állapot szerint 820 310 egyéni felhasználóval rendelkezik (orcid.org/statistics). Az adatbázis keresőrendszere csak tagok számára hozzáférhető. A jelentkezők email-címmel regisztrálhatnak, ami után a rendszer tizenhat karakterből álló azonosítót generál a számára. A felhasználó megkapja egyedi azonosítóját, ezután ön maga alakíthatja ki a profilját. Az űrlapot a szerző maga töltheti ki, amelyen az egyik mező a név-változatokra kérdez rá. Szervezeti, tagdíjjal járó csatlakozás esetén a szerzői profilokat feljogosított adminisztrátorok és automatizált adatkezelő és fogadó/küldő frissítő eljárások is kezelik. Az intézmény integrálhatja a metarendszerbe a saját meglévő adatbázisainak identifikáló rendszerét és a szolgáltatás számos más előnyét élvezheti (adatvédelmi paraméterek beállítása, publikációs adatok importálása, kiadói adatbázisok, indexelő szolgáltatások és arató rendszerek közötti kommunikáció, intézményi szerzők hiteles azonosítása, egyértelmű felismerése). A nyilvános szerzői profilt a kód ismeretében bárki megtekintheti (orcid.org, Foley és Kochalko 2010, Haak et al. 2012).

A non-profit közösség által motivált szervezet célja – a honlap információi szerint – nyitott kutatói regisztrációs rendszer létrehozása és fenntartása, amely transzparens módon kapcsolja össze a kutatási tevékenységet az azonosítókkal. Az ORCID másik fontos sajátossága, hogy képes áthidalni a tudomány egyes ágazatainak, kutatói szektorainak és nemzetközi helyszíneinek határait. Az adatbázis fenntartása mellett az ORCID másik igen fontos eleme, hogy az azonosító API-k (application programming interface – alkalmazásprogramozási felület) révén sokféleképp beilleszthető hálózati környezetbe, ezzel egyszerűsödik a rendszerek közötti kommunikáció és átvihetőség. Az ORCID részben nyílt forráskódú licenccel biztosítja az azonosító széles

körű használatát, beépülését a kutatói munkafolyamatokba a metaadatok teljes életciklusán át a kézirat írásától a benyújtásig és a kiadói megjelentetésig, majd a további metaadat-indexelés, aratás és egyéb felhasználás során. Egyszerűsítheti a kutatási beszámolók elkészítését, segítheti a repozitóriumi adatkezelést, s amennyiben már a kéziratok hivatkozásaiban is szerepel, a hivatkozási adatok szerző-szintű automatizált feltárását segíti elő (Haak et al. 2012).

Az ORCID használatának jelenlegi, még kezdeti szakaszában a szerzők válláról ez a kezdeményezés még nem vesz le minden terhet: adott esetben a regisztráció, a már meglévő azonosítók összekapcsolása az újabbal, majd a későbbi következetes kézi vagy részben technológiával támogatott használat továbbra is nagy figyelmet igényel az egyéni munka során. Reményt adhat viszont az egyszerűbb adatkezelésre és az azonosító széles körű elterjedésére az autentikációs API, valamint maga az a tény, hogy jelentős nemzetközi és nemzeti tudományos szervezetek, finanszírozó alapok, egyetemek, kutatóintézetek, könyvtárak, kiadók, adatbázis-szolgáltatók, indexelő szolgáltatások, altmetriai vállalkozások társultak az ORCID közösségéhez (orcid.org/about/community/members). Itt jegyezzük meg, hogy az MTMT a funkciójának megfelelő legjelentősebb nemzetközi és hazai azonosítókat, közöttük az ORCID beágyazását is lehetővé tette, ezzel várhatóan könnyebbé válik a személyekhez köthető publikációs és idézettségi metaadatok átjárása a rendszerek között.

A szerzői profilokkal kapcsolatos problémák

© Idő, minőség

Az első számú nehézség a korábban említett időtényező. A profilok összeállítása, monitorozása, helyesbítése, frissítése, vagyis az általános karbantartás rengeteg időbe kerülhet egy gazdag tudományos tevékenységgel rendelkező szerző esetében. A keresőmotor-alapú, készen kapott profilok adatainak egyeztetése a tudós valós publikációs listájával jelentős időt igényel, a helyesbítés vagy az adatok konszolidálása viszont

nem is mindig lehetséges. A nagyobbik gondot a szerzői profilok alapjául szolgáló adatbázisokba bekerülő adathalmaz minősége jelenti. *Garbage in, garbage out*: szemét be, szemét ki – egy a számítástechnikában és egyéb információs-kommunikációs területeken használatos kifejezéssel élve, a számítógép az értelmetlen adatokat is feldogozza, ebből következően az eredménynek nem sok hasznát veheti az ember. A kifejezés az emberi tévedésekre utal, amikor rossz döntések miatt téves, nem elegendő vagy pontatlan adat kerül a rendszerbe.

© Az alapadatok pontossága, lefedettség

A hiányos vagy hibáktól hemzseggő adathalmaz további problémákhoz vezet, hiszen a tudománymetriai mutatók kalkulálása a bevitt adatok alapján történik, és az eredmény kizárólag a rendszerben szereplő adatoktól függ. Hiába a lenyűgöző vizualizációs technika, ha alapját csupán a rendszer saját, nem teljes körű adatai képezik, vagy a szerkesztőmunkát is igénylő összeállításokat kellő hozzáértés nélkül végzik. Nem ismert, mi mással magyarázhatók például a SciVal pályakövető szoftverrel Magyarország vezető kutatóiról összeállított, 2014 februárjában közzétett 3000 tudós adatait összefoglaló és vizualizáló portál hiányosságai – a legkiemelkedőbb kutatók névsorából ugyanis számos, a válogatás forrásául szolgáló Scopusban egyébként a közleményeivel jelen lévő magyar tudós hiányzik. {SciVal Experts (Magyarország), KATALIST levelezés} Az ellentmondások megértéséhez indokolt az alapforrásokhoz és alapelvekhez visszanyúlnunk: honnan származnak az adatok, mennyiben fedik le a kutatók tudományos pályafutását a publikációs források időtartam és nyelv viszonylatában, kereshetők-e problémamentesen a szerzők, milyen megfontolások és értékelési szempontok szerint kerülnek be adatok az összesítésekbé? A könyvtárosok érdeklődését, szakértelmét és érdekeltségét tükrözi a projektről folytatott felháborodott vita a KATALIST levelezőlistán.

Értelemszerűen ha a kiindulópont téves, minden abból származó művelet hamis eredményre fog vezetni, tudósaink bosszúságára. Példával il-

lusztálva: egy általunk követett szerző, *Marsha E. Bates*, a Rutgers Center of Alcohol Studies kutatójának három profilja óriási különbségeket mutat a közlemények számában (1. sz. táblázat, adatgyűjtés időpontja 2014. június 12.). A Microsoft Academic Search profilban a Microsoft keresőmotorja által generált adatok alapján, mindössze 52 publikáció található. A szerző által létrehozott és naprakészen tartott ResearchGate profil 78 cikket sorol fel. A Google Scholar Citation profilban 161 cikk szerepel. Az egyengetést itt a szerző kezdte el 2011-ben, amikor még csak kísérleti volt az alkalmazás, majd nem követte figyelemmel. A jegyzék adatai Google lekérdezésből származnak, és tapasztalataink szerint több nem odavaló cikket vagy linket is tartalmaznak. Figyelemreméltó, hogy a Google Scholar nem különbözteti meg a konferencia-absztraktokat a teljes cikkektől. Szerzőnk közlése szerint a közleményeinek valós száma 90 körül van, a többi nem ebbe a jegyzékbe való, nem általa jegyzett tétel vagy összefoglaló lehet. A téves adatokból számított minden további mutató helytelen lesz. A Microsoft Academic Search profilban az alacsony összpublikáció-szám miatt jelentősen alacsonyabb mutatókat találunk, míg a Google Scholar Citation változatában mestersegesen felnagyított adatok szerepelnek, ami a szerző szándékaitól távol áll. Egy másik figyelemmel kísért szerzőnk, az ISI Highly Cited listáján is szereplő társadalomtudós, *Helene Raskin White* esetében még nagyobb az eltérés: 86 közlemény a Microsoft Academic Search profilban a Google Scholar 246 cikkéhez képest (adatgyűjtés időpontja 2014. augusztus 8.). Mind a kettő helytelen, bár más és más okok miatt. Dr. White ez idáig nem regisztrált a ResearchGate-en, így nevéhez csak a ResearchGate-en profillal rendelkező társszerzők cikkei, azaz kizárólag a már a rendszerben lévő cikkek kapcsolódnak, ez magyarázza az alacsony közlésszámot.²

1. táblázat

Marsha E. Bates és Helene R. White közléseinek száma az egyes rendszerek és a szerzők szerint

	MS Academic Search	Google Scholar Citation	ResearchGate	Szerző szerint
Bates, M.E.	52	161	78	90
White, H. R.	86	246	18	204

👁 Névkezelés

A rendszerek egyik szembevető fogyatékoságának forrása a szerző által használt névváltozatokban kereshető. A különféle formában szereplő nevek nem feltétlenül a szerző rovására írhatók, eltekintve azoktól az esetektől, amikor valódi névváltoztatásról van szó (például házasságkötés esetében). Az egyes folyóiratok nem mindig tartják magukat a névelemek ugyanolyan módon való feltüntetéséhez, jóllehet a hagyományosan elfogadott forma a családnév+két egyéb név kezdőbetűje, például Bates, M.E. vagy White, H.R. Ez utóbbi szerző három változatban is szerepelt a Microsoft Academic Search által generált profilok között. Egy ilyen tévedés azt jelenti, hogy a Dr. White h-indexe a WoS szerinti 56 helyett a MS Academic Search profilban mindössze 20. A másik véglet ugyanezen szerző Google Scholar Citations profilja lehet a nagyszámú duplummal és nem odaváló hivatkozással. Ezeket nem lehet változtatni, vagyis a mutatók ebben a profilban is tévesek lesznek, az előzővel ellentétes tendenciában. A névváltozatok és profilváltozatok kezelésének problémája abból ered, hogy nem minden rendszer engedi egységesíteni vagy legalábbis összekapcsolni a névváltozatokat, holott minimálisan ez volna a feltétele annak, hogy szerzőnk összes tanulmánya automatikusan bekerüljön a profilba. A Scopus például szerzőnknek három profilt generál, nyolc különböző néven (Raskin White; Raskin White, Helene; White; White, Helene; White, Helen R.; White, Helene R; White, Helene R.; White, Helene Raskin) 124+2+1 közleménnyel, de itt legalább a lehetőség adott a preferált névváltozat megjelölésére és az esetlegesen hiányzó dokumentumok pótlására. A névváltozatok összehangolását hivatott megoldani a korábban említett ORCID.

👁 Szerzői jogok

Az egyik látens probléma a szerzői jogokkal kapcsolatos. A könyvtáros óhatatlanul észreveszi, hogy a szerzők az önreklámozás lendületében és a kiadók rosszallásának ellenére hajlamosak szinte válogatás nélkül bármit feltölteni anélkül, hogy tájékozódna a felhasználási engedélyekről. Egyes portálok azonban erre a problémára is gondolnak, példaként a BEPress Selected Works megoldását említhetjük, ahol a teljes szöveg feltöltése során a szerző választani kényszerül a következő lehetőségek közül:

- a szöveg feltölthető a rendszerbe, a használó szabadon letöltheti;
- megadható az Open URL, amellyel linkfeloldó hozható működésbe;
- előfizetett adatbázishoz vezető internetcím is csatolható, ami csak akkor nyílik meg, ha a felhasználó megfelelő jogosultsággal rendelkezik a teljes szöveg eléréséhez. A teljes szöveg feltöltésekor a BEPress nyilatkozatot kér a szerzői jogi státuszról, azaz a szerzőnek meg kell erősítenie, hogy a cikket a kiadó engedélyével tölti fel.

Összegzés: a könyvtáros szerepe

A kutatás népszerűsítése és az eredmények láthatóbbá tétele érdekében az egyéb vonatkozásokban már sikeresnek bizonyult, új keletű webes eszközök előnyeinek kihasználása csábító lehetőségeket rejt a szakmai közösségek számára. A személyi kutatói portré megrajzolásának gyorsan fejlődő új irányzata a neologizmusunkkal tudományos szelfinek nevezett jelenség, valamint az azt támogató kollaborációs fórumként is működő közösségi platform. A szerzői profil összegzi a kutató tudományos munkáját és felsorolja az általa publikált közleményeket, gyakran azok teljes szövegével.

A hagyományos profilok alapján úgy gondolhatjuk, hogy csak a referált cikkek jelentik egy tudós életművét, az újabb változatokból azonban jól látható, hogy egy sor más, jól mérhető produktum is felbukkan: adathalmazok, kódok, kísérletek, rövidebb terjedelmű közlés (mint például egy-egy elhíresült mondás), blogok, megjegyzések és annotációk. Ha a tudós időt és energiát fektet mindebbe, akkor munkája láthatóbbá válik, kutatási eredményei pedig nagyobb nyilvánosságot és több elismerést nyerhetnek. Az interneten keresztül a profil mindenki számára elérhető, nem csak a kiváltságos előfizetők juthatnak hozzá az információkhoz. Mivel az új típusú profilok kiváló lehetőséget nyújtanak a nem sztemer megnyilatkozások bemutatására, jó terepet kínálnak az almetriának is, mellyel színebben jellemezhető a szakmai egyéni és közösségi tevékenység. A szerzői profilrendszerek révén újfajta adatok gyűjtésére és figyelemre méltó kiértékelési módszerekre nyílik alkalom, amelyek jól kiegészíthetik a hagyományos tudománymetriát.

A tudományos szelfik azonban nemcsak az egyént állítják előtérbe, nemcsak az egyéni kutatói eredmények megtalálhatóságát növelik, hanem hatással vannak a tágabb tudományos közösségre is. Az együttműködés, a közös gondolkodás és problémamegoldás új teret nyerhet; a transzparens kutatás és az eredmények gyorsabb nyilvánosságra hozatala hosszabb távon pedig – a tudományos közösségi alkalmazások elhivatott képviselői szerint – növelheti a tudomány előrehaladásának ütemét.

Cikkünk csupán ízelítőt adott a számtalan lehetőségből, arról, hogy hányféle változatban propagálhatják tudósaink munkáikat. A webes közösségi aktivitástól idegenkedők számára bizonyára nehéz választani a profilkezelő rendszerek közül. Ugyancsak nehéz eldönteni, melyik fogja kiállni hosszabb távon is az idő próbáját. Nyilvánvaló, hogy egységesíteni vagy mindet naprakészen tartani lehetetlen. Viszont ahhoz nem fér kétség, hogy a kutatóknak szükségük van a profilokra. Amint említettük, párhuzamosan többet fenntartani időigényes vállalkozás, a kutató kapacitása és tehetsége szempontjából pedig nem is a legcélszerűbb időtöltés.

Az információáramlás, a közösségi alkalmazások és a tudományos kommunikáció területén jártas könyvtáros azonban könnyen nyomon követheti az új tendenciákat. Segíthet mindebben eligazodni, s aktív szerepet vállalhat az effajta információs műveltség terjesztésében, amihez kreatívan, változatos eszközöket használhat – szemléltetesként e cikk szerzőinek munkáiból említünk néhány példát (ld. a Források *Segédlet, tájékoztató anyagok* című szakaszban Hajnal Ward 2012, Tech Tip, Hajnal Ward és Bejarano 2012, Bejarano 2014). Hasonlóan a folyóiratok értékének megítéléséhez a könyvtáros egyik szerepe lehet az is, hogy útbaigazítsa a kutatót a szakterületének, tudományos munkásságának és célkitűzéseinek megfelelő profilrendszer kiválasztásában. Sok feladat sorolható ide, amit a kutatástámogató könyvtáros beilleszthet munkaköri leírásába: felhívhatja a figyelmet az egyes alkalmazások előnyeire és hátrányaira, segíthet akár az adatok felvitelében, vagy betaníthatja a projektekben részt vevő kutatási asszisztenseket, megmutathatja a hibák javításának lehetőségeit, rávilágíthat a webes kutatói azonosítók szerepére és a használat mikéntjére. A könyvtáros az egyes rendszerek sajátosságait ismerve nemcsak a tájékozódásban és az információkezelésben segíthet, hanem felügyelheti az informatikai és frissítési folyamatokat. Megsúghatja, hogy szerencsésebb olyan rendszert választani, amelyik nem pusztán a metaadatok önkényes aratására hagyatkozik, hanem lehetőséget biztosít arra is, hogy a tudós eldönthesse, milyen „ecsetvonásokkal” készítse el saját magáról a portrét.

A tudományos szerzői portrék olyan újabb területet jelentenek a könyvtáros szakma számára, amelyre érdemes odafigyelni és nyomon követni a fejleményeket.

Források

Az internetes források meglétének legutóbbi ellenőrzési dátuma: 2014. augusztus 14.

1. Említett rendszerek

Altmetriai rendszerek

Altmetric <http://www.altmetric.com/>

ImpactStory <https://impactstory.org/>

Google Scholar Citation <http://scholar.google.com/> (<http://scholar.google.com/citations>)

Irodalom- és hivatkozáskézelők (közösségi)

CiteULike <http://www.citeulike.org/> (Oversity Ltd., Bristol)

EndNote <http://endnote.com/> (előfizetéses, Thomson Reuters)

Mendeley <http://www.mendeley.com/> (Elsevier)

RefWorks <https://www.refworks.com/> (előfizetéses, ProQuest)

Zotero <https://www.zotero.org/> (Roy Rosenzweig Center for History and New Media, GNU licenc alatt álló, magyar nyelvű kezelőfelülete is van)

Tudósprofil – előfizetett adatbázisokhoz kapcsolódók

ISI Highly Cited Researchers <http://highlycited.com/> (Thomson Reuters)

SciVal Experts <http://www.elsevier.com/online-tools/research-intelligence/products-and-services/scival> (Elsevier)

Tudósprofil – webes közösségi

academia.edu <http://www.academia.edu/>

BEPress Selected Works <http://works.bepress.com/>

Google Scholar (Google Tudós) <http://scholar.google.hu/>

Microsoft Academic Search <http://academic.research.microsoft.com/>

ORCID <http://orcid.org/>

PubMed/MyNational Center for Biology Information <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/>

ResearcherID <http://www.researcherid.com/>

ResearchGate <https://www.researchgate.net/>

Social Science Research Network <http://www.ssrn.com/>

Tudósprofil – országos, webes felületről kezelhető, magyarországi intézményi hálózatban alkalmazott

ODT (Országos Doktori Tanács) <http://www.doktori.hu/>

Magyar Tudományos Művek Tára <https://www.mtmt.hu/> (egyéni felhasználókat is regisztrál)

Egyéb felhasznált internetes forrás

SciVal Experts (Magyarország) <http://www.experts.scival.com/hungary/> (Elsevier) – a pályakövető szoftverrel készült összeállítás 3000 magyarországi tudósról

KATALIST levelezés <https://listserv.niif.hu/pipermail/katalist/2014-February/subject.html> - téma: TÁMOP-4.2.5.B-11/1-2011-0001 sz. projekt

NPG 2014 Social networks survey (Nature Publishing Group). Published on 11 Aug 2014 <http://dx.doi.org/10.6084/m9.figshare.1132584>

Segédlet, tájékoztató anyag

HAJNAL WARD Judit: Your research profile on the Web = CAS Information Services Newsletter, Summer 2012, May, 2–6. p. és

Tech Tip. = uo. 10–11. p. <http://library.alcoholstudies.rutgers.edu/sites/library.alcoholstudies.rutgers.edu/files/documents/newsletters/0512NewsMay.pdf>

HAJNAL WARD Judit – BEJARANO, William: Researcher profiles: Making you more visible (Part 1) = CAS Information Services Newsletter, Fall 2013, December, 4–9. p. <http://library.alcoholstudies.rutgers.edu/sites/library.alcoholstudies.rutgers.edu/files/documents/newsletters/1213NewsDec.pdf>

BEJARANO, William: Bibliometrics and Researcher Profiles. YouTube video, 5:27 min., feltöltés 2014. jún. 28. https://www.youtube.com/watch?feature=player_embedded&v=6-0VqvOV330

2. Irodalom

BERHIDI Anna – SZLUKA Péter – VASAS Livia: Tudománymetriai újdonságok: Vége az impakt faktor egyeduralmának? = Magyar Onkológia, 53. évf. 2009. 2. sz. 115–125. p. <http://www.akademiai.com/content/q32u429116044883/>

BOYACK, Kevin W. – KLAUVANS, Richard – BÖRNER, Katy: Mapping the backbone of science = Scientometrics, 64. évf. 2005. 3. sz., 351–374. p.

COX, Andrew M. – CORRALL, Sheila: Evolving academic library specialties = Journal of the American Society for Information Science & Technology, 64. évf. 2013. 8., 1526–1542. p. doi: 10.1002/asi.22847

DUDÁS Anikó: Bibliográfiai kérdések az MTMT-ben – a Bibliográfiai Szakbizottság munkája = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 61. évf. 2014. 1. sz., 5–17. p.

DUDÁS Anikó: Hivatkozásokra vezérlő kalauz: bölcsészeti- és társadalomtudományok. In: Workshop 2013. Budapest: NIIFI, 2013. Open access <http://nws.niif.hu/ncd2013/docs/ehu/045.pdf>

DUDÁS Anikó: Tudományos önismeret: az egyetemi bibliográfiák szükségességéről és egy bölcsészettudományi oktatói publikációs adatbázisról = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 55. évf. 2008. 3. sz., 107–126. p. Online változat: http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=4872&issue_id=491

FENNER, Martin: Altmetrics and other novel measures for scientific impact. In: BARTLING, Sönke – FRIESIKE, Sascha (eds): Opening science: the evolving guide on how the Internet is change research, collaboration and scholarly publishing. Heidelberg [etc.]: Springer Open, 2014. 179–189. p. Open access http://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-319-00026-8_12

FOLEY, Michael J. – KOCHALKO, David L.: Open Researcher and Contributor Identification (ORCID). In: Proceedings of the Charleston Library Conference. Purdue University,

- Purdue e-Pubs, 2010. 319–324. Open access, doi: 10.5703/1288284314850
- GORRAIZ, Juan – GUMPENBERGER, Christian – SCHLÖGL, Christian: Usage versus citation behaviours in four subject areas = *Scientometrics*, in press 18 Mar 2014. doi: 10.1007/s11192-014-1271-1
- HAAK Laurel L. – FENNER, Martin – PAGLIONE, Laura – PENTZ, Ed – RATNER, Howard: ORCID: a system to uniquely identify researchers = *Learner Publishing*, 24. évf. 2012. 4. sz. 259–264. p. Open access, doi: <http://dx.doi.org/10.1087/20120404>
- HAJNAL WARD, Judit – CANDON, Paul, COX, James – STEWART, Molly – FRISONE, Nicole: Gyakorlati bibliometria: a tudományos tevékenység értékelése könyvtári eszközökkel = *Könyvtári Figyelő*, 56. évf. 2011. 1. sz. 107–132. p. Online változat EPA http://epa.oszk.hu/00100/00143/00078/pdf/EPA00143_Konyvtari_Figyelo_2011_1_107-132.pdf
- HAMMARFELT, Björn: Using altmetrics for assessing research impact in the humanities = *Scientometrics*, in press March 2014, doi: 10.1007/s11192-014-1261-3
- HISKS, Diana: The four literatures of social science. In: MOED, Henk F. – GLÄNZEL, Wolfgang – SCHMOCH, Ulrich (eds.): *Handbook of quantitative science and technology research: The use of publication and patent statistics in studies of S&T systems*. Dordrecht (etc.): Kluwer Academic Publishers, 2004. 473–495. p.
- KOLLÁR István: Az MTMT adatbázisról és hatékony feltöltéséről: Hozzászólás Scheuring István cikkéhez = *Magyar Tudomány*, 173. évf. 2012. 11. sz. 1383–1388. p. EPA http://epa.oszk.hu/00600/00691/00107/pdf/EPA00691_mtud_2012_11_1383-1388.pdf
- KOLLÁR István – KURUTZNÉ Kovács Márta: Kutatási teljesítmények értékelésének támogatása a Magyar Tudományos Művek Tára segítségével = *Magyar Tudomány*, 172. évf. 2011. 1. sz. 79–89. p. EPA http://epa.oszk.hu/00600/00691/00085/pdf/mtud_2011_01_0079-0089.pdf
- MARTIN, Ben – TANG, Puay – MORGAN, Molly – GLÄNZEL, Wolfgang – HORNBOSTEL, Stefan – LAUER, Gerhard – LENCLUD, Gerard – LIMA, Luisa – OPPENHEIM, Charles – BESSELAAR, Peter van den – ZIC-FUCHS, Milena: Towards a bibliometric database for the social sciences and humanities: a European Scoping Project. Research report produced for DFG, ESRC, AHRC, NWO, ANR and ESF. 8 March 2010. Online http://www.dfg.de/download/pdf/foerderung/grundlagen_dfg_foerderung/informationen_fachwissenschaften/geisteswissenschaften/esf_report_final_100309.pdf
- MOED, Henk F.: *Citation analysis in research evaluation*. Dordrecht: Springer, 2005.
- MOED, Henk F. – GLÄNZEL, Wolfgang – SCHMOCH, Ulrich (eds.): *Handbook of quantitative science and technology research: The use of publication and patent statistics in studies of S&T systems*. Dordrecht (etc.): Kluwer Academic Publishers, 2004.
- PIWOWAR, Heather: *Altmetrics: Value all research products = Nature*, 493. évf. 2013. 7431. sz. 159–159. p.
- PRIEM, Jason – PIWOWAR, Heather A. – HEMMINGER, Bradley M.: *Altmetrics in the wild: Using social media to explore scholarly impact*. Submitted on 20 Mar 2012. arXiv preprint, arXiv:1203.4745
- ResearchGate Digital Team: Celebrating three million members = *ResearchGate News*, 2013. június 26. Online <https://news.researchgate.net/index.php?archives/177-Celebrating-three-million-members.html>
- SCHEURING István: Kinek van szüksége az MTMT-adatbázisra? = *Magyar Tudomány*, 173. évf. 2012. 8. sz. 991–992. EPA http://epa.oszk.hu/00600/00691/00104/pdf/EPA00691_mtud_2012_08_0991-0992.pdf
- SOÓS Sándor: Tudománymetriáról korszerű felfogásban = *Innotéka Magazin*, 2012. október. Online http://innoteka.hu/cikk/tudomanyometriarol_korszeru_felfogásban.499.html
- SOÓS Sándor – KEMPIS, George: Beyond the basemap of science: mapping multiple structures in research portfolios: evidence from Hungary = *Scientometrics*, 93. évf. 2012. 3. sz. 869–891. p.
- SUD, Pardeep – THELWALL, Mike: Evaluating altmetrics = *Scientometrics*, 98. évf. 2014. 2. sz. 1131–1143. p.
- THELWALL, M. – KOUSSA, K.: Academia. edu: Social network or academic network? = *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 65. évf. 2014. 4. sz. 721–731. p.
- VAN NORDEN, Richard: Scientists and the social network = *Nature*, 512. évf. 14 August 2014. 126–129. p. Online http://www.nature.com/polopoly_fs/1.157111/menu/main/topColumns/topLeftColumn/pdf/512126a.pdf
- VINKLER Péter: *The evaluation of research by scientometric indicators*. Oxford (etc.): Chandos, 2010.
- ZAHEDI, Zohreh – COSTS, Rodrigo – WOUTERS, Paul: How well developed are altmetrics? A cross-disciplinary analysis of the presence of 'alternative metrics' in scientific publications = *Scientometrics*, in press March 2014, doi: 10.1007/s11192-014-1264-0

Beérkezett: 2014. augusztus 21.

Megjegyzések

1. Az előfizetési adatbázisok használatát a Rutgers Egyetem Könyvtára tette lehetővé.
2. Dr. Bates és Dr. White hozzájárult publikációs adatainak követéséhez és nyilvános közléséhez.